

Arhivistička dostignuća Bosne i Hercegovine

AZEM KOŽAR, DR. SC.

redovni profesor univerziteta Društvo arhivskih zaposlenika, Franje Ledera 1, 75000 Tuzla, Bosna i Hercegovina

e-mail: kozar.azem@bih.net.ba

Archival Achievements of Bosnia and Herzegovina

ABSTRACT

The development, performance and achievements of the archival profession and science in Bosnia and Herzegovina, are significantly influenced by a number of historical circumstances in which the function of state and society in the course of its centuries past. Among other things, archival activity of Bosnia and Herzegovina was gradually established after World War II. It had recognizable stages of the ascent (until 1992.), stagnation (war period 1992 to 1995), and renewal, the post-Dayton phase of reconstruction and stabilization (1995-2013), which is still ongoing. Despite all of this archival developments in Bosnia and Herzegovina are recognized and highly significant in all the major areas of activity: in protecting, preserving and retrieving archival material in archives, professional sorting and processing, publication and use of archival and documentary material, identifiable personnel structure and scientific interpretations of various archival outstanding issues. About all this there is written evidence and measurable numeric and other qualitative and quantitative indicators. However, all this has been achieved in the development of archival activities, but still does not provide the status of developed and functional activities, which contribute to improving overall social trends. Due to a series of circumstances which are mostly in transition, the system and the traditional nature are evident difficulties and weaknesses in the development of the archival profession and science of Bosnia and Herzegovina. About all that is, mainly the results but also the shortcomings, and possible positive developments, discussed in this paper.

Realizzazioni archivistiche in Bosnia-Erzegovina

SINTESI

Lo sviluppo, le prestazioni e le realizzazioni della professione archivistica e scienza in Bosnia-Erzegovina, sono significativamente influenzati da una serie di circostanze storiche della funzione dello stato e della società nel corso del suo secolo trascorso. Tra le altre cose, l'attività archivistica della Bosnia-Erzegovina è stata gradualmente istituita dopo la Seconda guerra mondiale. Aveva fasi riconoscibili della salita (fino al 1992), stagnazione (periodo di guerra 1992-1995), e rinnovamento, la fase post-Dayton di ricostruzione e stabilizzazione (1995-2013), che è tuttora in corso. Nonostante tutti questi sviluppi archivistici in Bosnia-Erzegovina sono riconosciuti e altamente significativi in tutte le principali aree di attività: nella tutela, conservazione e recupero del materiale archivistico negli archivi, nell'ordinamento professionale e nell'elaborazione, pubblicazione ed uso del materiale archivistico e documentario, nell'identificabile struttura del personale e nelle scientifiche interpretazioni di varie questioni archivistiche pendenti. Di tutto questo c'è ora scritta e misurabili indicatori numerici qualitativi e quantitativi. Tuttavia, tutto ciò è stato realizzato nello sviluppo di attività archivistiche, ma continua a non fornire lo stato delle attività sviluppate e funzionali che contribuiscono a migliorare le tendenze sociali complessive. A causa di una serie di circostanze che sono per lo più in fase di transizione, il sistema e la natura tradizionale sono in evidente difficoltà e debolezza nello sviluppo della professione e scienza archivistica della Bosnia-Erzegovina. Informazioni sulla situazione, soprattutto i risultati ma anche le carenze ed i possibili sviluppi positivi, sono illustrati nel presente articolo.

Dosežki na področju arhivistike v Bosni in Hercegovini

IZVLEČEK

Na razvoj, uspeh in dosežke arhivske stroke in arhivske znanosti v Bosni in Hercegovini so znatno vplivale zgodovinske okoliščine, v katerih je delovala država in družba v preteklosti. Arhivska dejavnost Bosne in Hercegovine je bila postopoma vzpostavljena po drugi svetovni vojni. Imela je prepoznavne faze vzpona (do leta 1992), stagnacije (vojna v obdobju od 1992 do 1995) in obnove, vse do post-Daytonske faze obnove in stabilizacije (1995-2013), ki je še vedno v teku. Arhivski dosežki v Bosni in Hercegovini so zelo pomembni in jih lahko zasledimo na vseh področjih arhivske dejavnosti: na področjih varstva, ohranjanja in pridobivanja arhivskega

gradiva, strokovne obdelave in popisovanja, objavljanja in uporabe arhivskega in dokumentarnega gradiva, na področju kadrovske strukture ter znanstvene interpretacije različnih arhivskih vprašanj. O vsem tem obstajajo pisni dokazi in merljivi številčni in drugi kvalitativni in kvantitativni kazalci. Vendar vse to, kar je bilo doseženo pri razvoju arhivske dejavnosti, še vedno ne zagotavlja statusa razvite in funkcionalne dejavnosti, ki prispeva k izboljšanju splošnih družbenih tokov. Zaradi številnih okoliščin, ki so večinoma tranzicijskega, systemskega in tradicionalnega značaja, obstajajo v Bosni in Hercegovini težave in pomanjkljivosti pri razvoju arhivske stroke in znanosti. O vsem tem, predvsem pa o rezultatih ter tudi pomanjkljivostih in možnih pozitivnih premikih, razpravlja avtor v pričujočem prispevku.

Arhivistička dostignuća Bosne i Hercegovine

APSTRAKT

Na razvoj, rezultate i domete arhivske struke i nauke u Bosni i Hercegovini, bitno su utjecale brojne historijske okolnosti pod kojima su funkcionirali država i društvo u toku svojevišestoljetne prošlosti. Između ostaloga, arhivska djelatnost Bosne i Hercegovine je postepeno uspostavljena tek nakon Drugog svjetskog rata. Imala je prepoznatljive etape svoga uspona (do 1992.), stagnacije (ratno razdoblje 1992.-1995.), sve do postdejtonske etape obnove i stabilizacije (1995.-2013.) koja i dalje traje. Unatoč svemu tome arhivistička dostignuća na području Bosne i Hercegovine su prepoznatljiva i veoma značajna u svim važnijim oblastima djelovanja: na planu zaštite, čuvanja i preuzimanja arhivske građe u arhive, stručnog sređivanja i obrade, publikovanja i korišćenja arhivske i dokumentarne građe, prepoznatljive kadrovske strukture te naučne interpretacije raznovrsnih arhivističkih otvorenih pitanja. O svemu tome postoje pisani tragovi, te mjerljivi brojevi i drugi kvalitativni i kvantitativni pokazatelji. Međutim, sve to što je postignuto u razvoju arhivske djelatnosti, još uvijek joj ne osigurava status razvijene i funkcionalne djelatnosti, koja doprinosi unapređenju ukupnih društvenih tokova. Zbog niza okolnosti koje su uglavnom tranzicijske, systemske pa i tradicionalne naravi, evidentne su poteškoće i slabosti u razvoju arhivske struke i nauke Bosne i Hercegovine. O svemu tome se, pretežno o rezultatima ali i o nedostacima, kao i o mogućim pozitivnim pomacima, govori u ovome radu.

Osvrt na razvoj arhivske struke i nauke u Bosni i Hercegovini

Briga o dokumentima nosilaca javne vlasti na području današnje Bosne i Hercegovine je relativno davno započela - još od vremena banske i kraljevske vlasti srednjovjekovne bosanske države, zatim preko osobene višestoljetne osmanske administracije, a naročito preko četverdecenijskog uređenog austrougarskog administrativnog sistema, te administracije monarhističke Jugoslavije i administracije Nezavisne Države Hrvatske u čijem se državnom okviru našla i Bosna i Hercegovina u toku Drugog svjetskog rata. Ipak, organizirana arhivska služba, zasnovana na arhivskim propisima i ustrojena na području cijele Bosne i Hercegovine, nastala je tek nakon Drugog svjetskog rata, tačnije osnivanjem Arhiva Bosne i Hercegovine 1947. godine i potom mreže regionalnih arhiva, u vrijeme socijalističke etape razvoja a u okvirima novonastale socijalističke Jugoslavije, tako da je na kraju toga perioda 1992. godine njenu arhivsku mrežu činio Arhiv Bosne i Hercegovine i osam regionalnih arhiva¹.

U ratnim okolnostima (1992.-1995.) nastalim u vrijeme disolucije bivše SFR Jugoslavije, u okvirima ukupne društvene kataklizme, došlo je do destrukcije i arhivske mreže i arhivske struke u cjelini. Iako su gotovo svi postojeći arhivi nastavili sa radom, usljed ratnih zbivanja došlo je do redukcije djelatnosti samo na određenom prostoru, tako da je veliki dio države ostao nepokriven odgovarajućom arhivskom mrežom. Posljedice svega toga su višedimenzionalne i veoma izražene u svakom segmentu arhivske djelatnosti².

Mirovnim sporazumom zaraćenih strana u Dejtonu, novembra 1995. godine, okončan je rat i uspostavljeno novo administrativno ustrojstvo države na tri razine: država, dva entiteta i deset kantona,

1. Više o tome vidi: Azem KOŽAR, *Arhivistika u teoriji i praksi, Knjiga druga*, Tuzla 2005, str. 83-99.

2. O radu arhivske službe Bosne i Hercegovine u ratnim okolnostima više vidi: Matko KOVAČEVIĆ, *Arhivska djelatnost u Bosni i Hercegovini u vremenu ratnom*, "Glasnik arhiva i DAR BiH", 1993, broj 32, str. 5-7; Seada HADŽIMEHMEDAGIĆ, *Zbrinjavanje registraturskog materijala i arhivske građe tokom rata*, "Glasnik arhiva i DAR BiH", 1995, broj 33, str. 17-22; Azem KOŽAR, *Neke osobenosti zaštite arhivske građe u nastajanju u uvjetima rata*, "Glasnik arhiva i DAR BiH", 1995, broj 33, str. 53-58; Slobodan KRISTIĆ - Zlatan KULENOVIĆ, *Rad i stradanja Arhiva Bosne i Hercegovine u ratnim uvjetima*, "Glasnik arhiva i DAR BiH", 1993, broj 32, str., 9-14 itd. O razmjerama stradanja arhivske građe u ratnim okolnostima više vidi: Azem KOŽAR, *Ratno stradanje arhivske građe Bosne i Hercegovine*, "Sodobni arhivi", 1999, broj 21, str. 287-292.

te nešto kasnije međunarodnom arbitražom uspostavljen je i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine. Pošto arhivska djelatnost uglavnom slijedi administrativnu organiziranost države, to je u ovom tranzicijskom razdoblju došlo do početka procesa uspostave nove arhivske mreže, koju čini: Arhiv Bosne i Hercegovine, dva entitetska arhiva: Federacije BiH i Republike Srpske, te deset kantonalnih arhiva na području Federacije BiH (od kojih dva još uvijek nisu formirana) i Arhiv Brčko distrikta Bosne i Hercegovine³.

Svaka od tri naznačene etape razvoja ima svoje osobenosti. U osnovi, prva etapa koja je i najduže trajala, predstavlja vrijeme stasavanja arhivske struke i nauke, koje je kulminiralo do kraja 1991. godine. Druga, ratna, etapa čini vrijeme destrukcije arhivske djelatnosti, dok treća etapa čini vrijeme ustrojavanja nove arhivske mreže i u osnovi period njene obnove i stabilizacije. Ovdje ćemo dati određeni presjek dostignutog nivoa razvoja arhivske djelatnosti nekoliko ključnih arhivističkih oblasti, a potom i ukazati na azimut mogućih rješenja.

Rezultati i dometi arhivske struke i nauke

Sveobuhvatna analiza stanja i dometa arhivske struke i nauke u Bosni i Hercegovini do sada nije urađena. Međutim, bilo je više pokušaja od kojih posebnu pažnju zaslužuju dva: prvi, iz osamdesetih godina 20-tog stoljeća, kada je u okviru edicije *Arhivski fondovi i zbirke u arhivima SFR Jugoslavije*, urađena inventarizacija stanja i u Bosni i Hercegovini⁴, i drugi, 1991. godine, kada je, u pripremi materijala za definiranje standarda i normativa u arhivskoj djelatnosti Bosne i Hercegovine, aktivnim sudjelovanjem svih arhiva i organa Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, nastao sublimirani pregled stanja oblikovan u posebnoj publikaciji⁵. Sve se to, dakle, dogodilo prije rata 1992. godine.

Nakon rata, od 1995. godine nadalje, takva prilika se ukazala također dva puta: oba u vrijeme održavanja dva arhivska kongresa Bosne i Hercegovine, prvog 2006. i drugog 2013. godine. Međutim, iako je Prvi kongres učinio značajne pokušaje na tom planu, sve se to, ipak, više svelo na elaboraciju stanja u pojedinim oblastima rada (primjer: stanje arhivskih fondova i zbirki u arhivima Bosne i Hercegovine i sl.), nego na neku iscrpnu i cjelovitu analizu ukupnog stanja u arhivskoj djelatnosti Bosne i Hercegovine⁶. Drugi kongres, održan aprila 2013. godine, nije ni preferirao takve analize, već su pristupi autora, uglavnom, bili više usmjereni na određena arhivska pitanja⁷. Međutim, ono što čini određenu kompenzaciju na kongresima propuštenog, jeste činjenica da se u Bosni i Hercegovini, u aktuelnoj postdejtonskoj stabilizirajućoj fazi, održavaju najmanje dva godišnja savjetovanja arhivista: savjetovanje arhivskih radnika Bosne i Hercegovine u organizaciji Društva arhivskih radnika BiH (od 2004. Arhivističkog udruženja BiH), i međunarodno savjetovanje „Arhivska praksa“ u organizaciji Arhiva Tuzlanskog kantona i Društva arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona. Osim toga entitetska arhivska udruženja i entitetski arhivi, kao i neki kantonalni arhivi i kantonalna udruženja, sporadično također održavaju tematske arhivske skupove⁸. Dakle, aktivnosti ima na svim razinama, što je dobro, međutim, nije dobro što nije ustrojen jedinstven i sinhron sistem, koji bi i sa postojećim sadržajima i aktivnostima zasigurno, putem neke kordinacije, polučio znatno bolje rezultate i efekte.

3. O postdejtonskoj tranzicijskoj fazi razvoja arhivske djelatnosti Bosne i Hercegovine više vidi: Izet ŠABOTIĆ, *Problematika zaštite registraturne građe nastale u ratu 1992.-1995.*, „Glasnik arhiva i DĀR BIH”, 1997, broj 34, str. 51-54; Isti, *Arhivska služba BiH u vremenu tranzicije*, „Arhivska praksa”, 2004, broj 7, str. 13-22; Azem KOŽAR, *Sudbina arhivske građe u procesu tranzicije Bosne i Hercegovine*, „Arhivska praksa”, 2000, broj 3, str. 13-24; Isti, *Arhivska građa zemalja u tranziciji*, „Sodobni arhivi”, 1999, broj 21, str. 110-117. itd.

4. *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ, SR Bosna i Hercegovina*, Sarajevo 1981.

5. Naziv te publikacije je *Standardi i normativi za arhivsku djelatnost Bosne i Hercegovine*, koju potpisuju autori Vladimir Jerić i Esmā Hadžagić, a u izdanju Zavoda za kulturu Bosne i Hercegovine koji je bio finansijer projekta, a objavljena je u Sarajevu, 1991. godine.

6. O radu ovog arhivističkog skupa više vidi: *Prvi kongres arhivista Bosne i Hercegovine, Zbornik radova*, Sarajevo 2006.

7. Materijali sa ovog skupa još nisu objavljeni. Međutim, na Kongresu je podnijeto 17 saopćenja, od čega su svega tri od strane arhivista iz Bosne i Hercegovine, dok su ostala podnijeli arhivisti iz inostranstva, što samo za sebe dovoljno govori o neophodnosti promjene postojećeg stanja na planu sinhronog i zajedničkog djelovanja arhiva, arhivističkih udruženja i arhivista Bosne i Hercegovine u smjeru unapređenja ukupnog stanja.

8. O organizaciji i funkcioniranju međunarodnog savjetovanja „Arhivska praksa“ više vidi u časopisu *Arhivska praksa*, brojevi 1-15, Tuzla, 1998.-2012., a o godišnjim savjetovanjima arhivista Bosne i Hercegovine u časopisu *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH*, brojevi: 34 -42, Sarajevo-Tuzla, 1997.-2012. Radovi sa arhivskih savjetovanja entiteta Republika Srpska objavljeni su u četiri broja godišnjaka *Glasnika Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske*, Banja Luka, 2009.-2012.

U odsustvu sveobuhvatne stručne institucionalne analize stanja i dometa arhivske djelatnosti Bosne i Hercegovine, naznačimo neke raspoložive pokazatelje o arhivističkim dometima na polju samo nekih arhivističkih sadržaja, među kojima: arhivska mreža, arhivska legislativa i status arhivskih ustanova, arhivski prostor, arhivski kadrovi, arhivski fondovi i zbirke, izdavačka, kulturno-obrazovna i naučna arhivistička djelatnost, itd.

Širi društveni okvir u kojem svoje zapaženo mjesto, činjenica je ne i odgovarajuće, ima i arhivska djelatnost Bosne i Hercegovine, čini *Strategija kulturne politike u Bosni i Hercegovini*⁹. Kao iskazana spremnost društva da arhivska djelatnost zauzme svoje odgovarajuće mjesto. Drugi integrirajući faktor koji je konstantno postojao a nakon rata se (1996.) obnovio statutarno i organizaciono, je Društvo arhivskih radnika Bosne i Hercegovine (od. 2004. Arhivističko udruženje Bosne i Hercegovine). Treći važan integrirajući faktor je Arhiv Bosne i Hercegovine, kao državni arhiv, koji ima neke koordinirajuće ingerencije na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine utvrđene u *Zakonu o arhivskoj građi i Arhivu Bosne i Hercegovine*¹⁰. Na osnovu svega toga, arhivska struka i nauka je morala, mogla i trebala, uraditi dugoročnu strategiju vlastitog razvoja, za šta su posebna prilika bili Prvi a naročito Drugi kongres arhivista Bosne i Hercegovine. Međutim, do toga nije došlo iz više razloga. Prije svega zbog ukupnog društvenog ambijenta u kojem snage dezintegracije svega što se stvara i planira na za cijeli prostor države, u praksi ne daju svoju podršku, već nasuprot, suprostavljaju se tome prikriveno ili otvoreno. To se neminovno odražava i na arhivsku djelatnost, u kojoj je izražen utjecaj različitih političkih stranaka. Kada se svemu tome dodaju i sopstvene unutarne kadrovske i druge slabosti i nedostaci, onda postaje jasno da je i arhivistički prostor Bosne i Hercegovine itekako razdijeljen, da ga kontrolišu i usmjeravaju određeni centri moći različitih pa i suprostavljenih političkih interesa, i da je zajednička i jedinstvena strategija razvoja arhivske djelatnosti nominalno i pragmatično teško ostvarljiva¹¹.

Pitanje postojanja funkcionalne **arhivske mreže** u svakoj državi je jedno od krucijalnih pitanja arhivske struke ali i društva u cjelini, pa čak i svakog građanina ponaosob. To je nešto o čemu nema dilema da li treba, jer je to međunarodnim pravnim aktima i najvišim pravnim aktima svake zemlje utvrđeno kao obaveza, već je pitanje kako organizirati optimalno funkcionalnu arhivsku mrežu. Tim pitanjem se dugo bavila i bosanskohercegovačka arhivska djelatnost od samih svojih početaka, da bi arhivska mreža u socijalističkoj Bosni i Hercegovini bila uobličena 1983. godine, a činio je: Arhiv BiH kao državni i matični arhiv i osam regionalnih arhiva sa sjedištima u Sarajevu, Balja Luci, Mostaru, Travniku, Tuzli, Doboju, Bihaću i Foči, svaki sa jasno određenom teritorijalnom nadležnošću¹².

Do narušavanja postojeće arhivske mreže došlo je u ratnim okolnostima. Međutim, novim administrativnim ustrojem Bosne i Hercegovine, utvrđenim u Aneksu 4 Dejtonskog mirovnog sporazuma, definitivno je prestala da postoji prijeratna arhivska mreža, a istovremeno su započele aktivnosti na ustrojavanju nove arhivske mreže - prilagođene administrativnom sistemu zemlje (država, dva entiteta, deset kantona i Brčko distrikt BiH). Taj proces, sobzirom na sve tranzicijske poteškoće kroz koje država prolazi, ni do danas nije završen. Obnovljen je rad Arhiva Bosne i Hercegovine među prvim državnim institucijama ove vrste, oformljena dva entitetska i osam kantonalnih arhiva, dok je Arhiv Brčko distrikta BiH u osnivanju, a na području dva kantona (Posavskog i Zapadnohercegovačkog) nije došlo do osnivanja arhiva. Neki vid privremene sanacije stanja na tom planu pokušao se postići ugradnjom odredaba u *Zakon o arhivskoj građi i Arhivu Federacije*¹³, da će u kantonima u kojima nisu osnovani kantonalni arhivi, arhivsku djelatnost obavljati Arhiv Federacije BiH. Ovo privremeno rješenje nije zaživjelo, niti je to s obzirom na terensku udaljenost ovih kantona i ukupne kadrovske i tehničke mogućnosti Arhiva Federacije BiH optimalno moguće. Tako se dogodilo da na početku 21. stoljeća u Bosni i Hercegovini nije ustrojena odgovarajuća mreža arhivskih ustanova i nije cijeli prostor države pokriven odgovarajućom arhivskom djelatnošću.

Pitanja donošenja odgovarajuće **arhivske legislative** i jasnog i jedinstvenog određenja statusa arhivskih ustanova je također konstantno prisutno ali još uvijek nije uređeno definitivno i racionalno

9. *Strategija* je objavljena u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine", 93/2008.

10. *Zakon* je objavljen u „Službenom glasniku Bosne i Hercegovine“, 16/2001.

11. Azem KOŽAR, *Mjesto i uloga arhivske djelatnosti u okvirima nove kulturne politike Bosne i Hercegovine*, "Glasnik arhiva i arhivističkog udruženja BiH", 2009, str. 126-137.

12. *Standardi i normativi za arhivsku djelatnost Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1991, str. 26-31.

13. *Zakon* je objavljen u „Službenim novinama Federacije BiH“, broj 45/2002.

- u duhu interesa struke. Kada se radi o arhivskim zakonima na svim nivoima vlasti, neophodno je konstatirati da su svi oni, osim dva nepostojeća kantonalna zakona, donijeti samostalno, ostrvski, bez neke šire rasprave u okviru organa stručne arhivske asocijacije i bez sinhronizacije sa propisima višeg ili istog ranga i značaja. Izuzetak u tome je rasprava o tipskom primjeru kantonalnog zakona koja je vođena u okviru Društva arhivskih radnika BiH odmah nakon rata, a rezultat toga je činjenica da je tekst toga zakona poslužio kao osnova za donošenje *Zakona o arhivskoj djelatnosti Unsko Sanskog kantona*¹⁴. Nešto kasnije slične aktivnosti vođene su i na pripremi teksta *Zakona o arhivskoj građi i Arhivu Bosne i Hercegovine*¹⁵, u čijoj je pripremi također aktivno učestvovalo i Društvo arhivskih radnika Bosne i Hercegovine.

Vremenom su, ostrvski, donijeti arhivski propisi na svim administrativnim razinama, za sve arhive: od kantonalnih preko entitetskih i Brčko Distrikta BiH pa do državnog nivoa, što ukupno čini 12 arhivskih zakona¹⁶. Za svaki administrativni nivo donijeti su i posebni podzakonski akti. Njihova osobenost je da su neharmonizirani, konzervativni, terminološki neujednačeni i u mnogo čemu nedostatni. Najčešće su donošeni pod uticajem politike, a sa malo ili nimalo konsultiranja struke. Nude kontradiktorna rješenja na planu matičnosti, procedura oko iznošenja arhivske građe u inostranstvo, uvjeta za izbor direktora itd¹⁷.

Neharmoniziranost arhivskih propisa se očituje između ostaloga i na planu statusa arhivskih ustanova. Tako je od 12 postojećih arhiva različitog nivoa, čak devet u statusu organa uprave, a samo tri kantonalna arhiva su u statusu institucija kulture (arhivi u Sarajevu, Tuzli i Bijaču). Sve to utiče na rad arhiva, najčešće doprinosi njihovoj etatizaciji i politizaciji, nastojeći da se pretvore u servise administracije. Ta statusna lutanja imaju negativan odraz i na jedinstvo interesa arhiva i arhivista u okvirima arhivističkih udruženja itd¹⁸.

Pitanje postojanja odgovarajućeg **arhivskog prostora** je konstantno aktuelno, od osnivanja arhiva sve do danas, i nije još uvijek riješeno na odgovarajući način ni u jednom bosanskohercegovačkom arhivu. Bilo je uzrokom brojnih poteškoća na planu zaštite, čuvanja i preuzimanja arhivske građe, što je nerijetko imalo za posljedicu oštećenja pa i uništenja vrijedne dokumentacije, i tako utjecalo na fragmentarnost brojnih arhivskih fondovskih cjelina.

Zaključno sa 1991. godinom arhivi Bosne i Hercegovine su imali ukupno 11.207 m² prostora, od čega je 7.781 m² činio spremišni a 3.426 m² radni prostor¹⁹. U toku rata je značajno smanjena površina raspoloživog arhivskog prostora, između ostaloga zbog uzurpacije za potrebe odbrane, vojske i sl., te zbog promjene vlasništva, devastacija itd., tako da je površina arhivskog prostora značajno smanjena. Od 1996. godine se stanje arhivskog prostora mijenjalo (povećavalo) iz tri uzroka: uslijed osnivanja novih arhiva, dodjelom postojećim arhivima novoga prostora od strane njihovih osnivača i izgradnjom novog arhivskog prostora. Tako su na kraju 2011. godine bosanskohercegovački arhivi raspolagali sa 15.188 m² prostora, od čega je 2.504 m² radni a 12.684 m² spremišni prostor. Prema iskazanim potrebama arhiva nedostajalo je ukupno 10.837 m² prostora, od čega 1.800 m² radnog i 9.037 m² spremišnog prostora²⁰. Dakle, stanje arhivskog prostora je u fazi stabilizacije djelatnosti značajno unaprijeđeno ali je još uvijek veoma nedostatno.

Postojanje odgovarajućeg **arhivskog kadra** u arhivima (i registraturama) je također permanentno bilo i ostalo važno i neadekvatno riješeno pitanje arhivske struke i nauke u Bosni i Hercegovini

14. Zakon je objavljen u „Službenim novinama USK“, broj 6/99.

15. *Službeni glasnik BiH*, 16/2001.

16. Amira ŠEHOVIĆ, *Arhivsko zakonodavstvo Bosne i Hercegovine od 1990. do 2006. godine*, In *Zbornik radova sa Prvog kongresa arhivista Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 2006, str. 239-336.

17. O pitanjima koja se tiču arhivskog zakonodavstva na području Bosne i Hercegovine napisano je više stručnih arhivističkih priloga. Između ostaloga, u organizaciji Arhivističkog udruženja BiH, održano je tematsko savjetovanje, sa kojeg su prilozi objavljeni u *Glasniku arhiva i AUBiH*, broj 41, Sarajevo, 2011.

18. Azem KOŽAR, *Statusna lutanja arhiva u Bosni i Hercegovini*, In *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*, *Zbornik radova*, Maribor 2013; Izet ŠABOTIĆ, *Arhivska djelatnost između politike i struke*, „Glasnik arhiva i AUBiH“, 2011, broj 41, str. 95-103.

19. *Standardi i normativi*, 108.

20. Prezentirani podaci su rezultat istraživanja autora ovog priloga iz 2012. godine, provedenog putem posebnog anketnog upitnika koji su mu dostavljeni od strane svih bosanskohercegovačkih arhiva. Više o tome vidi: Azem KOŽAR, *Arhivski objekti na području Bosne i Hercegovine: stanje i perspektive*, „Atlanti“, 22(2012), n. 1, str. 141-156.

ni. Redovnog obrazovanja arhivskog kadra (osim kraće vrijeme manjeg broja arhivskih tehničara) niti je bilo niti ono sada postoji. U arhivima su zapošljavani različiti profili, a najoptimalnijim su smatrani historičari, te pravници, profesori jezika, informatičari itd. Zbog svega toga se nastojalo pojačanom edukacijom, koju je provodila arhivska služba²¹, zaposlenicima pružiti dodatna znanja kako bi se unaprijedio stručni i naučni rad u arhivima. To je davalo određene rezultate, bolje reći na taj način je popravljano stanje stručnosti arhivista, ali ono nije moglo nadomjestiti sistemsku prazninu u obrazovanju visokoškolskog kadra ovoga profila. Istraživanja pokazuju da je stanje arhivskog znanja u društvu poraslo, naročito na srodnim naučnim studijskim profilima visokoškolskog obrazovanja, ali to nije dovoljna kompenzacija za odsustvo organiziranog obrazovanja arhivističkih kadrova na nivou univerziteta. Jer, školovani arhivisti su potrebni ne samo arhivima, već i registraturama kakva je praksa arhivskih službi razvijenih zemalja Evrope i svijeta²².

Neodgovarajuća statusna pozicija arhiva, propusti u sistemu obrazovanja, finansijske i druge poteškoće u arhivskoj djelatnosti Bosne i Hercegovine, imale su za posljedicu nedovoljan broj zaposlenika u arhivima. Prema istraživanjima, najviše ih je bilo na kraju 1991. godine, ukupno 147, od čega dva magistra nauka, 49 sa visokom školskom spremom, 11 sa višom, 53 sa srednjom, šest kvalifikovanih radnika i 22 sa osnovnom školom²³. U toku rata njihov broj se značajno smanjio. Nakon rata se broj arhivskog kadra u arhivima postepeno povećavao, između ostaloga i otvaranjem novih arhiva, tako da je prema istraživanjima na kraju 2005. godine u arhivima BiH radilo ukupno 135 zaposlenika, od čega: pet magistara nauka, 43 sa visokom, 17 sa višom, 59 sa srednjom i 11 sa nižom školskom spremom, što je za oko 20% manje u odnosu na prijeratno stanje²⁴. Kada se uzme u obzir osnivanje više novih arhiva i uporede podaci iz 1991. i 2005. godine, onda se neminovno dolazi do konstatacije o značajnom smanjenju broja arhivista u arhivima Bosne i Hercegovine, odnosno o nedostatku odgovarajućeg arhivskog kadra²⁵.

Dostignuća svake arhivske djelatnosti najreprezentativnije se ogledaju u stanju ukupnog **arhivskog fonda** jedne zemlje. Pri tome, svakako, nisu primarni samo kvantitativni pokazatelji, već su još značajniji kvalitativni sadržaji koji se tiču značaja arhivskih fondova, njihove cjelovitosti i strukture, te stepena arhivističke središtenosti i dostupnosti za istraživanje. Podaci kojima raspolazemo, iako su dobijeni posebnim istraživanjem, ne posjeduju sve naprijed naznačene pokazatelje, ali su ipak od značaja za pravilnu spoznaju arhivističkih dometa na ovom planu. Do sada su vršena tri istraživanja o arhivskom fondu Bosne i Hercegovine: 1979., 1990. i 2005. godine. U komparaciji stanja prije rata i deset godina nakon rata, stanje izgleda ovako: 1990. godine u arhivima Bosne i Hercegovine se nalazilo 3.040 arhivskih fondova i zbirki ukupne količine 22.620 metara dužnih, a 2005. godine je u arhivima BiH bilo 3.799 arhivskih fondova i zbirki ukupne količine 44.414 metara dužnih arhivske građe²⁶. Oko 60% te građe je arhivistički središeno a skoro sva građa je na neki način dostupna za korišćenje.

Iako se prema naznačenim pokazateljima radi o respektabilnom arhivskom fondu, koji je i dobre

21. O edukaciji arhivista i arhivara u Bosni i Hercegovini napisano je više radova, među kojima: Azem KOŽAR, *Arhivski kadrovi*, "Glasnik arhiva i DAR BiH", 2000, broj 35, str. 163-168; Isti, *Stručno usavršavanje arhivista i arhivara u Bosni i Hercegovini*, "Sodobni arhivi", 2001, broj 23, str. 13-143; Isti, *Osobnosti postdejtonske tranzicijske edukacije arhivskih djelatnika Bosne i Hercegovine*, In *Tehnični in vebinski problemi klasičnoga in elektronskega arhiviranja*, Zbornik radova, Maribor 2012, str. 171-180; Izet ŠABOTIĆ - Azem KOŽAR, *Dopunsko obrazovanje arhivista i arhivara na području Historijskog arhiva Tuzla*, "Sodobni arhivi", 2000, broj 22, str. 199-204; Izet ŠABOTIĆ, *Kadrovska problematika arhivske službe BiH*, In *Tehnični in vebinski problemi klasičnoga in elektronskega arhiviranja*, Zbornik radova, broj 5, Maribor 2006, str. 145-154, itd.

22. Azem KOŽAR, *Arhivističko znanje u programima visokog obrazovanja*, "Arhivska praksa", 2012, broj 15, str. 87-100. U ovom prilogu je istaknuto nastojanje da se na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli, između ostaloga organizira dodiplomski i magistarski studij arhivistike. Inicijative su više puta pokretane na Odsjeku za Historiju, preko Naučno-nastavnog vijeća Fakulteta sve do Senata Univerziteta gdje su zaustavljane.

23. *Standardi i normativi*, 109; Azem KOŽAR, *Arhivistika u teoriji i praksi*, Knjiga prva, Tuzla 1995, str. 82-88.

24. Izet ŠABOTIĆ, *Kadrovska problematika arhivske službe Bosne i Hercegovine*, In *Tehnični in vebinski problem klasičnoga in elektronskega arhiviranja*, Zbornik radova, broj 5, Maribor 2006, str. 148.

25. Sejdalija GUŠIĆ, *Edukacija arhivista u Bosni i Hercegovini - potrebe i perspektive*, In *Zbornik radova sa Prvog kongresa arhivista Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 2006, str. 271-277.

26. *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ, SR Bosna i Hercegovina*, Beograd 1981; *Standardi i normativi*, 104.; Azem KOŽAR, *Arhivski fondovi i zbirke u arhivima Bosne i Hercegovine*, In *Zbornik radova sa Prvog kongresa arhivista BiH*, Sarajevo 2006, str. 39-57. U pripremi naznačenog priloga provedena su detaljna istraživanja u koja su bili uključeni svi bosanskohercegovački arhivi. Taj anketni materijal nalazi se u posjedu autora.

strukture građe (dominira građa organa javne uprave), uz to sukcesivno preuzimanom i sl. ipak je za realnu predstavu o razini dometa po ovom pitanju neophodno konstatirati da se još uvijek u registraturama nalazi značajno veći dio za preuzimanje sazrele arhivske građe (starije od 30 godina, građe napuštenih, ugašenih i privatiziranih registratura i sl.) nego što je preuzeto u arhive. Jedan od glavnih uzroka tome je nedostatak smještajnog arhivskog prostora, ali i kadrovske, finansijske i druge poteškoće arhiva, koji ovo krupno društveno pitanje ne mogu sami da cjelovito i uspješno riješe. Prema istraživanjima iz 1991. godine, na preuzimanje je čekalo čak 134.500 metara dužnih arhivske građe²⁷. Dakle, i pored ogromnog napretka na planu sukcesivnog preuzimanja arhivske građe od imalaca, koja se u skladu sa arhivskim propisima trebala naći u arhivima, usljed niza okolnosti uglavnom objektivne naravi, još uvijek se arhivi nalaze daleko od potrebnog arhivističkog optimuma.

Arhivistička **stručna i naučna znanja** i dometi, posebno dolaze do izražaja na izdavačkom, kulturno-obrazovnom i naučnom planu. Svaka od ovih oblasti zahtijevala bi posebnu elaboraciju. Umjesto toga naznačimo da su se bosanskohercegovački arhivi vrlo intenzivno bavili, a to je i danas slučaj, izdavačkom i kulturno-obrazovnom djelatnošću, o čemu su napisani i objavljeni mnogi stručni prilozi²⁸. Napomenimo samo da najrašireniji vid kulturno-obrazovne djelatnosti arhiva čine arhivske izložbe, koje organiziraju svi arhivi, neki i po nekoliko njih godišnje. Arhivi su nosioci poslova na publikovanju arhivske građe, i to edicija građe, te stručnih arhivističkih časopisa. Do 1998. godine je izdavan *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine* (do tada su izašla 34 broja a od tada još osam, ukupno 42), a od te godine počinje izlaziti i drugi arhivistički godišnjak *Arhivska praksa* (do sada izašlo 15 brojeva), da bi se 2009. pojavio i treći arhivistički časopis *Glasnik Arhivističkog udruženja Republike Srpske* (do sada izašla četiri broja). Od 2009. godine Arhiv Bosne i Hercegovine izdaje i svoje glasilo *Građa Arhiva Bosne i Hercegovine* (do sada izašla četiri broja)²⁹. U njima je objavljeno više hiljada stranica stručnog arhivističkog teksta, te značajan broj historiografskih i drugih sadržaja. Od posebne je važnosti činjenica što se u ovim časopisima, posebno u *Glasniku i Arhivskoj praksi*, objavljuju radovi eminentnih arhivskih stručnjaka iz inostranstva³⁰, tako da se na taj način arhivistička znanja miješaju i nadopunjuju. Od ne manje važnosti je i to što bosanskohercegovački arhivisti objavljuju svoje stručne radove u inostranoj arhivskoj periodici, ponajviše u slovenačkoj.

Naučna arhivistička znanja i dometi se značajno reflektuju kroz naznačenu izdavačku i kulturno-obrazovnu djelatnost. Međutim, treba reći da su ta znanja još uvijek nedostatna, najčešće neoblikovana u prepoznatljivu arhivističku naučnu doktrinu, tako da se ne prepoznaju na teorijskoj razini, već se više pažnje pridaje pragmatičnim pitanjima i rješenjima. Ni arhivistička naučna terminologija nije na odgovarajućoj razini, ponekad i iz pretjerane skromnosti arhivista koja potiče iz tradicionalizma koji na arhivistiku gleda iz ugla pomoćne historijske nauke. U novije vrijeme se počinju događati nešto intenzivnije promjene, ali još uvijek ne postoji kritična masa znanja među arhivistima koja bi znatno smjelije išla u nove naučne iskorake. Te procese usporava politizacija i etatizacija ove djelatnosti koja je još uvijek izražena i čini okov iz koga se znanje sporo probija na svjetlo dana, jednostavno zbog toga što demokratizacija još uvijek nije preovladala u ovoj djelatnosti³¹.

Azimut daljnjeg razvoja

Naznačena, ali ne i iscrpna, analiza stanja o dometima u nekim od najvažnijih oblasti arhivske djelatnosti, upućuje na konstataciju da se, unatoč respektabilnim arhivističkim rezultatima, postojeće stanje mora radikalno mijenjati. Sta sve treba mijenjati i čemu sve treba dati prioritet, krucijalno je i veoma aktuelno arhivističko pitanje? Ono treba da bude rezultat opredjeljenja bosanskohercegovačkog

27. Azem KOŽAR, *Potrebe i mogućnosti arhiva u Bosni i Hercegovini za preuzimanjem arhivske građe od imalaca*, "Glasnik arhiva i DAR BiH", 1991, broj 31, štr. 38.

28. O kulturno-obrazovnoj djelatnosti više vidi radove arhivista u *Glasniku arhiva i Društva arhivističkih radnika BiH*, brojevi 22/82, 25/85, 27/87 i dr. u *Arhivskoj praksi*, brojevi 6/03, 11/08, 12/09 i dr. O izdavačkoj djelatnosti arhiva u BiH vidi: Grupa autora, *Vodič Arhiva Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1987.; Grupa autora, *60 godina Arhiva Bosne i Hercegovine (1947.-2007)*, Sarajevo, 2007.; Grupa autora, *Pedeset godina Arhiva u Tuzli (1954.-2004.)*, Tuzla, 2005. i dr.

29. Više o tome vidi: Azem Kožar, *Pedeset godina arhivske periodike u Bosni i Hercegovini*, In *Tehnični inuwebinski problemi klasičnoga in elektronskoga arhiviranja*, *Zbornik radova*, broj 10, Maribor 2011, str. 151-162.

30. Među njima se po broju radova posebno ističu slovenački arhivisti: Peter Pavel Klasinc, Miroslav Novak, Zdenka Semlič-Rajh, Nada Čibej, Žarko Štrumbl, Gašper Šmid i drugi.

31. Azem KOŽAR, *Znanstvena iskustva i dometi arhiva i arhivista Bosne i Hercegovine u toku 20. stoljeća*, "Atlanti", 19(2009), str. 93-104.

društva u cjelini, jer radikalne promjene ove djelatnosti, zahtijevaju prije svega radikalnu promjenu društvene svijesti o značaju i ulozi arhivske djelatnosti u društvu.

Prioritet treba i mora biti donošenje dugoročne **Strategije razvoja arhivske djelatnosti Bosne i Hercegovine**, u kojoj bi se detaljno definirala misija (ono što ona jeste) i vizija (ono što ona treba da bude u narednih deset godina). To je strateški razvojni dokumenat, u kojem bi bile usaglašene arhivističke potrebe i društvene mogućnosti. To je projekat koji treba da ozbiljno radi ekipa najboljih arhivskih stručnjaka iz zemlje i inostranstva. Društveni okvir za njenu izradu čini *Strategija kulturne politike Bosne i Hercegovine*, međunarodni pravni i društveni akti (posebno stajališta i preporuke Međunarodnog arhivskog vijeća, međunarodni arhivistički standardi i dr.), arhivski propisi i preporuke Evropske unije i dr. Najvažnije pitanje koje bi Strategija trebala da svestrano oblikuje i definiše je, bez dileme, pitanje **arhivske građe** Bosne i Hercegovine. To je višedimenzionalno i krupno pitanje, koje se može uspješno riješiti stvaranjem određenih pretpostavki: osiguranje odgovarajućeg arhivskog prostora, arhivske opreme i arhivske tehnike, arhivskih kadrova kao nosilaca djelatnosti (obrazovanje svih profila od srednje škole do doktorskog studija, te sadržajnu i permanentnu edukaciju zaposlenika), osamremenjivanjem arhivske legislativne i njenom harmonizacijom sa jasnom podjelom posla na svim nivoima vlasti i u svim vrstama arhiva (javni, specijalni, privatni), preuzimanjem cjelokupnog arhivskog fonda iz registratura koji se usljed privatizacije i drugih tranzicijskih promjena sve više uvećava i sve više izlaže propadanju.

Modernizacija djelatnosti, također, mora naći svoje mjesto u *Strategiji*. Ona u osnovi znači generiranje novih informatičkih znanja na učinkovitoj primjeni informatičkih tehnologija u ovoj djelatnosti, što u krajnjem vodi standardizaciji djelatnosti u skladu sa evropskim i svjetskim arhivističkim dometima.

Razumljivo, postoje i brojna druga pitanja koja moraju imati odgovarajuće mjesto u *Strategiji*. Međutim, za sprovođenje bilo kakvih promjena, posebno onih radikalnijih, neophodna je odgovarajuća društvena i unutar arhivistička klima. Ona se može stvoriti deatizacijom i depolitizacijom djelatnosti, uspostavljanjem sistema autonomnosti i profesionalizma, te posebno sistemom **demokratizacije**. To su procesi koji se ne izgrađuju preko noći, već sistemskim i permanentnim promjenama u društvu, jer nije moguće uspješno izolirano vršiti procese demokratizacije samo arhivske djelatnosti, a u uslovima društvene anarhije svake vrste. Međutim, ovdje je veoma važno da arhivisti idu u susret tim procesima, da ih unutar sebe pravilno definiraju i unapređuju, i da tako doprinose da arhivska djelatnost što prije dobije svoje mjesto u tranzicijskom društvu - tj. ono mjesto i značaj koji joj i pripadaju.

Izvori i literatura

Izvori

Anketni materijal iz bosanskohercegovačkih arhiva o arhivskim fondovima i zbirkama, dostavljen autoru ovoga priloga,

Anketni materijal iz bosanskohercegovačkih arhiva o stanju arhivskog prostora, dostavljen autoru ovoga priloga,

Službeni listovi: *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, *Službeni glasnik Republike Srpske*, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, *Službene novine Tuzlanskog kantona*.

Literatura

Knjige

Arhivski fondovi i zbirke u arhivima SFRJ, SR Bosna i Hercegovina, Beograd 1981.

Grupa autora, *Pedeset godina arhiva u Tuzli (1954.-2004.)*, Tuzla 2005.

Grupa autora, *60 godina Arhiva Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 2007.

Grupa autora, *Vodič kroz arhivske fondove i zbirke Arhiva Tuzlanskog kantona*, Tuzla 2012.

Charles M. DOLLAR, *Arhivistika i informacijske tehnologije*, Zagreb 1999.

- Lucijana DURANTI, *Arhivski zapisi, teorija i praksa*, Zagreb 2000.
- Peter P. KLASINC, *Materijalno varovanje klasičnih in novih nosilcev informacij v arhivih*, Maribor 1992.
- Azem KOŽAR, *Arhivistika u teoriji i praksi, Knjiga prva*, Tuzla 1995.
- Azem KOŽAR, *Arhivistika u teoriji i praksi, Knjiga druga*, Tuzla 2005.
- Azem KOŽAR, *Arhivistika u teoriji i praksi, Knjiga treća*, Tuzla 2011.
- Zoran S. MAČKIĆ, *Zaštita kulturnih dobara, Zbirka propisa Republike Srpske sa komentarima i objašnjenjima*, Banja Luka 2003.
- Miroslav NOVAK, *Računalnik v arhivu*, Maribor 1993.
- Jovan POPOVIĆ, *Zbirka propisa iz arhivske djelatnosti*, Beograd 1987.
- Standardi i normativi za arhivsku djelatnost Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1991.
- Izet ŠABOTIĆ, *Arhivska praksa (1998.-2007)*, Tuzla 2007.

Članci u časopisima i zbornicima radova

Časopisi

Atlanti, brojevi 1-22, radovi autora: Petera Pavela Klasinca, Miroslava Novaka, Gracie Tatò, Jozefa Hanusa, Živane Heđbeli, Azema Kožara i dr.,

Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, brojevi 31-42, radovi autora: Seade Hadžimehmedagić, Matka Kovačevića, Mine Kujović, Slobodana Kristića, Fahrudina Kulenovića, Sejdalije Gušića, Izeta Šabotića, Amire Šehović, Azema Kožara i dr.),

Arhivska praksa, brojevi 1-15, radovi autora: Azema Kožara, Izeta Šabotića, Omera Zulića, Sanete Adrović, Selme Isić, Esafa Levića, Nijaza Brbutovića, Hatidže Fetahagić, Ešefe Begović, Nermane Hodžić, Živane Heđbeli, Darka Rupčića, Miroslava Novaka, Petera Pavela Klasinca, Nade Čibej, Zdenke Semlič-Rajh, Pereta Wisflejera, i dr.),

Sodobni arhivi, brojevi 19-25, radovi: Miroslava Novaka, Petera P. Klasinca, Zdenke Semlič-Rajh, Azema Kožara, Izeta Šabotića i dr.

Zbornici radova

Zbornik radova Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, brojevi 1-11, radovi autora: Vladimira Žumera, Miroslava Novaka, Zdenke Semlič-Rajh, Petera Pavela Klasinca, Nade Čibej, Vlatke Lemić, Jovana Popovića, Mine Kujović, Izeta Šabotića, Sejdalije Gušića, Azema Kožara i dr.

Zbornik radova sa Prvog kongresa arhivista Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2006., radovi autora: Azema Kožara, Amire Šehović, Sejdalije Gušića, Izeta Šabotića, Bojana Stojnića, Muhameda Muse, Spomenke Pelić, Enesa Kujundžića, Deane Kovačec, Gojka Malovića i dr.

SUMMARY

Despite the fact that dealing with the scriptures have a centuries-long tradition of medieval Bosnian ban and royal offices and until the present day, organized and modern archival activity was established after World War II. This fact has left its mark on the integrity of the archive holdings and other important archival trends and achievements. After a systematic rise in the first stage of operation (up to the end of 1991.), there was war stage (1992 to 1995) disintegration and destruction, to the 1995 began stages of reconstruction and stabilization of archival activity in general, which is still ongoing. Despite all the difficulties in the development and functioning, archival developments in Bosnia and Herzegovina are recognizable and respectable. In Bosnia and Herzegovina operates 12 archive: One state, two entities, one in the Brcko District of Bosnia and Herzegovina and eight cantonal archives. There is around 15,000 square meters of storage and archive space, with approximately 4,000 archival fonds and collections in the amount of approximately 45,000 linear feet of archives, with about 130 employees, four archival journals are issued with approximately 1,300 pages of archival text annually etc. Archival science has definitely entered the higher education programs: as a separate scientific discipline (separate subjects), and as the knowledge necessary for many professions in the field of humanities, social, legal and information science. All this and many other achievements, undoubtedly confirms the thesis of the successive development and very significant results archival profession and science in Bosnia and Herzegovina. However, understandably, the archival profession and science transition countries - such as Bosnia and Herzegovina, the-

re are many and varied obstacles in achieving a larger range that is intensively approached archival standards developed parts of Europe and the world. They recognize the distinctive presence of politicization and etatization of these activities, inadequate autonomy and professionalism in the misrecognition of its importance from the political centers of power, in different kinds of conservatism, to the absence of adequate democratic relations as an important lever for radical change in the direction of modernization of all its courses. It is necessary to adopt a long-term strategy of archival activity, which would have clearly defined roles of all its participants - on the one hand the archival profession and science on the other side of the state and society as a whole.

Submitting date: 26.03.2013

Acceptance date: 24.04.2013